

ძალა და შიში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკაში*

ინგლისურიდან თარგმნა ირაკლი ჯავახიშვილმა**

გასაკვირი არაა, რომ ჰანს ჯ. მორგენტაუს დაბადების მესამე წლისთავს აღვნიშნავთ. ის საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროს ინტელექტუალურ გიგანტთაგან ერთ-ერთია. მისი ორი უმნიშვნელოვანესი ნიგნი („მეცნიერების ადამიანი ძალის პოლიტიკის პირისპირ“ (1946) და „პოლიტიკა ერებს შორის“ (1948)) მათი გამოცემიდან წლების განმავლობაში დომინირებდა დიდ სახელმწიფოთა პოლიტიკის შესახებ დისკურსში. გარდა ამისა, ამ ნაშრომებს დღესაც ფართოდ კითხულობენ და სავარაუდოდ, მომავალი თაობების საერთაშორისო პოლიტიკის სერიოზული სტუდენტებიც წაიკითხავენ. მორგენტაუ რჩება ინტელექტუალურ ძალად, რომელსაც გარდაცვალების შემდეგაც დიდი ხანია ითვალისწინებენ, რაც უმაღლესი ჯილდოა, რისი მიღებაც მეცნიერს შეუძლია.

მორგენტაუ იყო რეალისტი, რომელიც ჩიკაგოს უნივერსიტეტში ასწავლიდა. მას სჯეროდა, რომ სახელმწიფოთა აზროვნებაში გაბატონებულია გათვლები ძალის შესახებ და რომ სახელმწიფოები ერთმანეთს ეჯიბრებიან ძალაუფლების გამო. მისი სახელი ეყრდნობა მარტივ მტკიცებას, რომ სახელმწიფოები დაუნდობლად იყენებენ ძალას, ვინაიდან ადამიანებს ხელთ უპყრიათ „ძალის ნება“, რომელიც დაბადებისას დაჰყვებათ ხოლმე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანის ბუნება მცირე არჩევანს უტოვებს სახელმწიფოებს გარდა იმისა, რომ უზენაესობისკენ მიისწრაფვოდნენ.

ვეთანხმები მორგენტაუს, რომ სახელმწიფოები გამუდმებით ეძებენ შესაძლებლობებს, რათა თავს დაესხან და იბატონონ სხვა სახელმწიფოებზე. მაგრამ ვერ ვთანხმდებით იმაზე, თუ რატომ იქცევიან სახელმწიფოები ამგვარად. მაშინ, როდესაც მორგენტაუ ამტკიცებს, რომ ასეთი ქცევა იმ ფაქტიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოებს ბუნებრივად ჰყავთ A ტიპის პიროვნებები, მე ვამტკიცებ, რომ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურა აიძულებს სახელმწიფოებს, რომლებიც მხოლოდ უსაფრთხოებას ეძებენ, რომ ამის მიუხედავად, ერთმანეთის მიმართ აგრესიულად იმოქმედონ.

განსაკუთრებით, საერთაშორისო სისტემის სამი მახასიათებელი აიძულებს სახელმწიფოებს, რომ ერთმანეთის ემინოდეთ. (1) ცენტრალური ხელისუფლების არარსებობა, რომელიც სახელმწიფოებზე მალლა დგას და შეუძლია ისინი ერთმანეთისგან დაიცვას. (2) ფაქტი, რომ სახელმწიფოებს ყოველთვის აქვთ გარკვეული თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა, და (3) ფაქტი, რომ სახელმწიფოები

* თარგმანი შესრულებულია ნაშრომიდან: Mearsheimer J., "Power and Fear in Great Power Politics", in: One Hundred Year Commemoration to the Life of Hans Morgenthau (1904-2004), G.O. Mazur. NY: Semenenko Foundation, 2004.

** სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი.

ვერასდროს იქნებიან დარწმუნებულნი სხვა სახელმწიფოების განზრახვებში. ამ შიშის გათვალისწინებით (რომელიც მთლიანად ვერასდროს აღმოიფხვრება), სახელმწიფოები აღიარებენ, რომ რაც უფრო ძლიერები არიანი ისინი თავიანთ მეტოქეებთან შედარებით, მით უკეთესია მათი გადარჩენის შანსები. რეალურად, გადარჩენის საუკეთესო გარანტია ჰეგემონობაა, ვინაიდან არცერთ სხვა სახელმწიფოს არ შეუძლია, სერიოზულად დაემუქროს ძლიერ სახელმწიფოს.

1. ჰეგემონიის შეზღუდვები

დიდი სახელმწიფოები, როგორც ჩემს უახლეს ნიგნში აღვნიშნავ, მიისწრაფვიან, რათა ძალაუფლება მოიპოვონ თავიანთ მეტოქეებზე და იმედოვნებენ, რომ ჰეგემონები გახდებიან. როდესაც სახელმწიფო ამ ამალღებულ პოზიციას აღწევს, ის სტატუსს კვო ძალად იქცევა. თუმცა მეტის თქმა შეიძლება ჰეგემონიის მნიშვნელობაზე.

ჰეგემონი არის სახელმწიფო, რომელიც იმდენად ძლიერია, რომ სისტემაში ყველა დანარჩენ სახელმწიფოზე ბატონობს. არცერთ სხვა სახელმწიფოს აქვს სამხედრო შესაძლებლობები, რომ სერიოზული ბრძოლა წამოიწყოს მის წინააღმდეგ. არსებითად, ჰეგემონი ერთადერთი დიდი ძალაა სისტემაში. სახელმწიფო, რომელიც არსებითად უფრო ძლიერია, ვიდრე სხვა დიდი ძალები სისტემაში, არ არის ჰეგემონი, ვინაიდან ის უპირისპირდება, განსაზღვრებისამებრ, სხვა დიდ სახელმწიფოებს. მაგალითად, მეცხრამეტე საუკუნის შუა ხანებში გაერთიანებული სამეფო ზოგჯერ ჰეგემონად იწოდება. მაგრამ ის არ იყო ჰეგემონი, ვინაიდან იმ დროს ოთხი სხვა დიდი სახელმწიფო არსებობდა ევროპაში (ავსტრია, საფრანგეთი, პრუსია და რუსეთი), ხოლო გაერთიანებული სამეფო მათზე მნიშვნელოვნად ვერ დომინირებდა. ფაქტობრივად, იმ პერიოდში, გაერთიანებულ სამეფოს საფრანგეთი ძალთა ბალანსისათვის სერიოზულ საფრთხედ მიაჩნდა. მეცხრამეტე საუკუნეში ევროპა მრავალპოლარული იყო, და არა ერთპოლარული.

ჰეგემონია ნიშნავს სისტემაზე ბატონობას, რაშიც, ჩვეულებისამებრ, მთელი მსოფლიო მოიაზრება. თუმცა, შესაძლოა სისტემის ცნება უფრო ვიწროდ იქნეს გამოყენებული, ცალკეული რეგიონების აღწერისათვის, როგორებიცაა ევროპა, ჩრდილოაღმოსავლეთი აზია და დასავლეთ ნახევარსფერო. ამგვარად, ერთმანეთისგან შეიძლება გავარჩიოთ *გლობალური ჰეგემონები*, რომლებიც მსოფლიოზე ბატონობენ და *რეგიონული ჰეგემონები*, რომლებიც ცალკეულ გეოგრაფიულ სივრცეებზე დომინირებენ. შეერთებული შტატები რეგიონული ჰეგემონია დასავლეთ ნახევარსფეროში, სულ მცირე გასულ ასწლეულში. არცერთ სხვა სახელმწიფოს ამერიკის კონტინენტზე აქვს საკმარისი სამხედრო ძლიერება მის გამოსაწვევად, რის გამოც შეერთებული შტატები ფართოდაა მიჩნეული ერთადერთ დიდ სახელმწიფოდ თავის რეგიონში.

ჩემი არგუმენტი, რომელსაც ამ თემაზე ჩემს ნიგნისოდენა კვლევაში ვავითარებ,¹ ისაა, რომ იმ ნაკლებად სარწმუნო მოვლენის გარდა, როდესაც ერთი სახელმწიფო

¹ Mearsheimer, John (2002). *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton, New York, N.Y.

აშკარა ბირთვულ უპირატესობას აღწევს, ფაქტობრივად შეუძლებელია რომელიმე სახელმწიფოსთვის გლობალური ჰეგემონიის მიღწევა. მსოფლიოზე დომინირებისთვის ძირითადი დაბრკოლება გულისხმობს სირთულეს, რომ მსოფლიო ოკეანეებში ძალაუფლება დაამყარონ მეტოქე დიდი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. მაგალითად, დღეს შეერთებული შტატები უძლიერესი სახელმწიფოა პლანეტაზე. მაგრამ ის არ დომინირებს ევროპასა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაზე ისე, როგორც ამას აკეთებს დასავლეთ ნახევარსფეროზე და არც იზრახავს მცდელობას, რომ დაიპყროს და გააკონტროლოს ეს შორეული რეგიონები, ძირითადად წყლის შემაკავებელი ძალის გამო. რეალურად, არსებობს მიზეზი, ვიფიქროთ, რომ ამერიკის სამხედრო ვალდებულება ევროპისა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიის მიმართ შესაძლოა გაქრეს მომდევნო ათწლეულის შემდეგ. მოკლედ რომ ითქვას, არასდროს არსებულა გლობალური ჰეგემონი და სავარაუდოდ, არც იქნება უახლოეს მომავალში.

საუკეთესო შედეგი, რომლის იმედიც შეიძლება დიდ სახელმწიფოს ჰქონდეს, რეგიონული ჰეგემონობა და ალბათ, სხვა ახლომდებარე რეგიონის გაკონტროლება და ხმელეთზე ხელმისაწვდომობაა. შეერთებული შტატები ერთადერთი რეგიონული ჰეგემონია თანამედროვე ისტორიაში, თუმცა კი დიდ ომებში რეგიონული ჰეგემონიის მოსაპოვებლად სხვა სახელმწიფოებიც იბრძოდნენ, როგორცაა იმპერიული იაპონია ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში, ნაპოლეონის საფრანგეთი, ვილჰელმის გერმანია და ნაციონალურ-სოციალისტური გერმანია ევროპაში. მაგრამ ვერცერთმა მათგანმა მიაღწია წარმატებას. საბჭოთა კავშირი, რომელიც ევროპასა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში მდებარეობდა, ცივი ომის დროს ამ რეგიონებზე დომინირების საფრთხეს ქმნიდა. საბჭოთა კავშირს შესაძლოა, აგრეთვე, ეცადა ნავთობით მდიდარი სპარსეთის ყურის რეგიონის დაპყრობა, რომელთანაც საზღვარს იყოფდა. მაგრამ მოსკოვს რომც შეძლებოდა ევროპაზე, ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიასა და სპარსეთის ყურეზე დომინირება, რასთან ახლოსაც არ მისულა, მაინც ვერ შეძლებდა დასავლეთ ნახევარსფეროს დაპყრობას და ნამდვილ გლობალურ ჰეგემონად გადაქცევას.

სახელმწიფოები, რომლებიც რეგიონულ ჰეგემონიას აღწევენ, ცდილობენ, ხელი შეუშალონ სხვა რეგიონებში მყოფ დიდ სახელმწიფოებს მათი შიშის გამეორებაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რეგიონულ ჰეგემონებს არ სურთ თანასწორები. ამგვარად, მაგალითად, შეერთებული შტატები მთავარ როლს ასრულებდა, რომ არ დაეშვა იმპერიული იაპონიის, ვილჰელმის გერმანიის, ნაციონალურ-სოციალისტური გერმანიის და საბჭოთა კავშირის მიერ რეგიონული ბატონობის მოპოვება. რეგიონული ჰეგემონები ცდილობენ, შეაკავონ მოსურნე ჰეგემონები სხვა რეგიონებში, ვინაიდან მათ ეშინიათ, რომ მეტოქე დიდი სახელმწიფო, რომელიც თავის რეგიონზე დომინირებს, განსაკუთრებით ძლიერი მტერი იქნება, რომელიც არსებითად თავისუფლად შექმნის პრობლემებს შეშინებული დიდი სახელმწიფოს ზურგში. რეგიონული ჰეგემონები ამჯობინებენ, რომ სხვა რეგიონებში ერთად არსებობდეს სულ მცირე ორი დიდი სახელმწიფო, ვინაიდან მათი სიახლოვე აიძულებს მათ, ყურადღება გაამახვილონ მეტადრე ერთიმეორეზე, ვიდრე შორეულ ჰეგემონზე.

გარდა ამისა, თუკი მათ შორის გამოჩნდება პოტენციური ჰეგემონი, ამ რეგიონში მყოფმა სხვა დიდმა სახელმწიფოებმა შესაძლოა თავადვე შეაკავონ ის, ნება მისცენ შორეულ ჰეგემონს, უსაფრთხოდ დარჩეს პერიფერიებზე. რასაკვირველია, თუკი ადგილობრივი დიდი სახელმწიფოები ვერ შეძლებდნენ ამ საქმის შესრულებას, შორეული ჰეგემონი შესაბამისად იმოქმედებდა აგრესიული სახელმწიფოს მიმართ. შეერთებულმა შტატებმა, როგორც აღინიშნა, ეს ტვირთი აიღო ოთხ ცალკეულ შემთხვევაზე მეოცე საუკუნეში, რის გამოც მას, ჩვეულებრივ, „ზღვისიქითა დამბალანსებელი“ ეწოდება.

რომ შევჯავამოთ, ნებისმიერი დიდი სახელმწიფოსთვის იდეალური მდგომარეობაა, რომ იყოს ერთადერთი რეგიონული ჰეგემონი მსოფლიოში. ეს სახელმწიფო იქნებოდა სტატუს კვო ძალა და მნიშვნელოვანწილად შეინარჩუნებდა არსებული ძალის დანაწილებას. დღეს შეერთებული შტატები ამ შესაშურ პოზიციაშია. ის დომინირებს დასავლეთ ნახევარსფეროზე და არ არსებობს ჰეგემონი მსოფლიოს სხვა რომელიმე რეგიონში. მაგრამ თუკი რეგიონული ჰეგემონი თანასწორ კონკურენტს შეხვდება, ის ველარ იქნება სტატუს კვო ძალა. რეალურად, ის აღმოჩნდებოდა კონკურენციაში, ორივე რეგიონული ჰეგემონი მოტივირებული იქნებოდა ამ ლოგიკით, რაც მათ შორის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ დაუნდობელ კონკურენციას გამოიწვევდა.

2. ძალა და შიში

დიდი სახელმწიფოების შიში ერთმანეთის მიმართ საერთაშორისო სისტემაში ცხოვრების ძირითადი ასპექტია. მაგრამ, როგორც აღინიშნა, შიშის დონე ცალკეული შემთხვევების მიხედვით მერყეობს. მაგალითად, საბჭოთა კავშირს გაცილებით ნაკლებად აფიქრებდა გერმანია 1930 წელს, ვიდრე 1939 წელს. ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენად ეშინიათ სახელმწიფოებს ერთმანეთის, ვინაიდან მათ შორის არსებული შიშის ხარისხი დიდწილად განსაზღვრავს მათ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული კონკურენციის სიმწვავეს, ასევე, იმის ალბათობას, რომ ისინი ომში ჩაებმებიან. რაც უფრო დიდია შიში, მით უფრო ძლიერია უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული კონკურენცია და მით უფრო მოსალოდნელია ომი. მარტივი ლოგიკაა. შეშინებული სახელმწიფო განსაკუთრებით დაჟინებით მოძებნის საკუთარი უსაფრთხოების გაზრდის გზებს და მზად იქნება, რომ რისკიანი პოლიტიკა გაატაროს ამ მიზნის მისაღწევად. ამიტომაც მნიშვნელოვანია იმის გაგება, რა აიძულებს სახელმწიფოებს, რომ მეტ-ნაკლებად ძლიერად ეშინოდეთ ერთმანეთის.

დიდ სახელმწიფოებს შორის შიში გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ მათ უცვლელად აქვთ გარკვეული თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა, რომლის გამოყენებაც შეუძლიათ ერთმანეთის წინააღმდეგ და იმ ფაქტიდან, რომ ერთი სახელმწიფო ვერასდროს იქნება დარწმუნებული, სხვა სახელმწიფოებს განზრახული არ აქვთ ამ ძალის გამოყენება მის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, ვინაიდან სახელმწიფოები ანარქიულ სისტემაში მოქმედებენ, არ არსებობს ლამის დარაჯი, რომელსაც დახმარებისთვის შეიძლება მიმართონ, თუკი მათ სხვა დიდი სახელმწიფო თავს დაესხმება.

თუმცა კი ანარქია და გაურკვეველობა სხვა სახელმწიფოთა განზრახვების მიმართ სახელმწიფოთა შორის შიშის გაუთვალისწინებელ დონეს ქმნის, რაც ძალის გაზრდისკენ მიმართულ ქცევას იწვევს, ისინი ვერ გაითვალისწინებენ, თუ რატომაა ზოგჯერ შიშის ეს დონე უფრო დიდი, ვიდრე სხვა დროს. მიზეზი ისაა, რომ ანარქია და სახელმწიფოს განზრახვათა გარჩევის სირთულე მუდმივი ცხოვრებისეული ფაქტებია, ხოლო მუდმივი სიდიდეები ვერ ახსნის ვარიაციას. თუმცა, შესაძლებლობა, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთს უნდა დაემუქრონ, შემთხვევების მიხედვით განსხვავდება და ეს ძირითადი ფაქტორია, რომელიც შიშის დონეებს განაპირობებს. კონკრეტულად თუ ვიტყვით, რაც მეტი ძალა აქვს სახელმწიფოს, მით მეტ შიშს ნერგავს ის თავის მეტოქეთა შორის. მაგალითად, გერმანია გაცილებით უფრო ძლიერი იყო 1930-ანი წლების ბოლოს, ვიდრე ათწლეულის დასაწყისში, რის გამოც საბჭოელებს სულ მეტად ეშინოდათ გერმანიის იმ ათწლეულის განმავლობაში.

ამგვარი განხილვა, თუ როგორ ზემოქმედებს ძალა შიშზე, წამოჭრის კითხვას, თუ რა არის ძალა. მნიშვნელოვანია, ერთმანეთისგან გავარჩიოთ პოტენციური და რეალური ძალა. სახელმწიფოს პოტენციური ძალა ეფუძნება მისი მოსახლეობის რაოდენობას და მისი სიმდიდრის დონეს. ეს ორი სიდიდე სამხედრო ძალის მთავარი სამშენებლო ბლოკებია. მრავალრიცხოვანი მოსახლეობის მქონე მდიდარ მეტოქეებს, ჩვეულებრივ, შეუძლიათ შექმნან უძლეველი სამხედრო ძალები. სახელმწიფოს რეალური ძალა ძირითადად დამყარებულია მის არმიასა და საჰაერო და საზღვაო ძალებზე, რომლებიც პირდაპირ აძლიერებენ მას. არმიები სამხედრო ძალის მთავარი კომპონენტია, ვინაიდან ისინი ტერიტორიის დაპყრობისა და გაკონტროლების, როგორც ტერიტორიულ სახელმწიფოთა სამყაროში უპირველესი პოლიტიკური მიზნის, ძირითადი ინსტრუმენტია. მოკლედ რომ ითქვას, სამხედრო ძლიერების მთავარი კომპონენტი, ბირთვულ ეპოქაშიც კი, სახმელეთო ძალაა (ერებს შორის ასიმეტრიული ბირთვული ძალის ფართო საკითხი განხილულია ძალის პოლიტიკის შესახებ ჩემი უახლესი წიგნის პირველ ნახევარში).

ძალასთან დაკავშირებული მოსაზრებები სამი ძირითადი გზით ახდენს გავლენას სახელმწიფოთა შორის შიშის ინტენსივობაზე. პირველი, მეტოქე სახელმწიფოებს, რომლებიც ფლობენ ბირთვულ ძალებს და რომელთაც შეუძლიათ გადაურჩნენ ბირთვულ თავდასხმას და საპასუხოდ იმოქმედონ, სავარაუდოდ ნაკლებად ეშინიათ ერთმანეთის, ვიდრე მაშინ, თუკი ამ სახელმწიფოებს არ ექნებოდათ ბირთვული იარაღი. მაგალითად, ცივი ომის დროს, ზესახელმწიფოებს შორის შიშის დონე შესაძლოა არსებითად უფრო დიდი ყოფილიყო, ბირთვული იარაღი რომ არ გამოეგონებინათ. აქ მარტივი ლოგიკაა. ვინაიდან ბირთვულ იარაღს შეუძლია დროის მოკლე პერიოდში გამანადგურებელი დარტყმა მიაყენოს მეტოქე სახელმწიფოს, ბირთვული იარაღის მქონე მეტოქეები თავს შეიკავებენ ერთმანეთთან ბრძოლისგან, რაც ნიშნავს, რომ თითოეულ მხარეს ნაკლები მიზეზი ექნება, მეორისა ეშინოდეს, ვიდრე სხვა შემთხვევაში მოხდებოდა. მაგრამ როგორც ცივი ომი ცხადყოფს, ეს არ ნიშნავს, რომ ომი ბირთვულ სახელმწიფოებს შორის აღარ მოხდება. მათ კვლავაც აქვთ მიზეზი, რომ ერთმანეთის ეშინოდეთ.

მეორე, როდესაც დიდი სახელმწიფოები დაშორიშორებულები არიან წყლის დიდი სივრცეებით, ჩვეულებრივ მათ არ აქვთ დიდი თავდასხმითი შესაძლებლობა ერთმანეთის წინააღმდეგ, მიუხედავად მათი არმიების შედარებითი სიდიდისა. წყლის ფართო სივრცეები დაუძლეველი დაბრკოლებებია, რომლებიც თავდამსხმელი არმიებისთვის ძალის წარმოებასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან პრობლემებს იწვევს. მაგალითად, წყლის შემაკავებელი ძალა კარგად ხსნის, რატომ არასდროს დასხმია თავს სხვა დიდი სახელმწიფო გაერთიანებულ სამეფოს და შეერთებულ შტატებს (მას შემდეგ, რაც დიდი სახელმწიფო გახდა 1898 წელს). ეს აგრეთვე ხსნის, რატომ არასდროს უცდია შეერთებულ შტატებს ტერიტორიის დაპყრობა ევროპაში ან ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში, და რატომ არასდროს უცდია გაერთიანებულ სამეფოს ევროპის კონტინენტზე გაბატონება. ერთსა და იმავე კონტინენტზე მდებარე დიდი სახელმწიფოები გაცილებით უკეთეს პოზიციაში იმყოფებიან იმისათვის, რომ თავს დაესხან და დაიპყრონ ერთმანეთი. ამიტომაც, წყლით დაშორიშორებულ დიდი სახელმწიფოებს შესაძლოა ნაკლებად ემინოდეთ ერთმანეთის, ვიდრე იმ დიდ სახელმწიფოებს, რომლებსაც შეუძლიათ ერთმანეთს მისწვდნენ ხმელეთზე.

მესამე, სისტემაში სახელმწიფოებს შორის ძალის დანაწილება, აგრეთვე, შესამჩნევად ახდენს გავლენას შიშის დონეებზე. მთავარი საკითხია ის, არის თუ არა ძალა მეტ-ნაკლებად თანაბრად განაწილებული დიდ სახელმწიფოებს შორის ან არსებობს თუ არა აშკარა ძალის ასიმეტრიები. ძალის კონფიგურაცია, რომელიც უდიდეს შიშს იწვევს, არის მრავალპოლარული სისტემა, რომელიც პოტენციურ ჰეგემონს მოიცავს, რასაც „დაუბალანსებელ მრავალპოლარულობას“ ვუნოდებ.

პოტენციური ჰეგემონი მეტია, ვიდრე უბრალოდ უძლიერესი სახელმწიფო სისტემაში. ესაა დიდი სახელმწიფო იმდენად დიდი რეალური სამხედრო შესაძლებლობით და იმდენად დიდი პოტენციური ძალით, რომ კარგი შესაძლებლობა აქვს, გაბატონდეს და გააკონტროლოს ყველა დანარჩენი დიდი სახელმწიფო თავის რეგიონში. პოტენციური ჰეგემონი ერთდროულად არ უნდა ებრძოდეს თავის ყველას მეტოქეს, არამედ მას უნდა ჰქონდეს შესანიშნავი პერსპექტივები ცალ-ცალკე თითოეული ოპონენტის დასამარცხებლად, და კარგი პერსპექტივები, დაამარცხოს ზოგიერთი მათგანი ერთიმეორის მიყოლებით. თუმცა ძირითადი ურთიერთობა არის ძალის სხვაობა პოტენციურ ჰეგემონსა და მეორე უძლიერეს სახელმწიფოს შორის სისტემაში. მათ შორის შესამჩნევი სხვაობა უნდა იყოს. პოტენციურ ჰეგემონად რომ შეფასდეს, სახელმწიფოს უნდა ჰყავდეს, ზომიერად მნიშვნელოვანი სიდიდის უძლიერესი არმია, ასევე, ყველაზე ფარული ძალა მის რეგიონში მდებარე ყველა სახელმწიფოს შორის.

ბიპოლარულობა არის ძალის კონფიგურაცია, რომელიც დიდ სახელმწიფოებს შორის შიშის უმცირეს დონეს წარმოშობს, თუმცა არანაირადაა უმნიშვნელო დონე. შიში ნაკლებად მწვავეა ბიპოლარულობაში, ვინაიდან, ჩვეულებრივ, ორ მთავარ სახელმწიფოს შორის სისტემაში უხეში ძალთა ბალანსი არსებობს. მრავალპოლარულ სისტემებს პოტენციური ჰეგემონის გარეშე, რასაც „დაუბალანსებელ მრავალპოლარულობას“ ვუნოდებ, სავარაუდოდ ძალის ასიმეტრიები ექნება წევრებს შორის, თუმცა ეს ასიმეტრიები არ იქნება წარმოჩენილი მოსურნე ჰეგემონის

არსებობით შექმნილ სხვაობებად. ამიტომაც დაბალანსებული მრავალპოლარულობა სავარაუდოდ წარმოშობს ნაკლებ შიშს, ვიდრე დაუბალანსებელი მულტიპოლარულობა, მაგრამ მეტ შიშს, ვიდრე ბიპოლარულობა.

ამგვარი განხილვა იმისა, თუ როგორ განსხვავდება დიდ სახელმწიფოებს შორის შიშის დონე ძალის განაწილების ცვლილებებთან ერთად, და არა ერთმანეთის განზრახვათა შეფასებებით, მასთან დაკავშირებულ საკითხს წამოჭრის. როდესაც სახელმწიფო იკვლევს თავის გარემოს, რომ განსაზღვროს, რომელი სახელმწიფოები უქმნიან საფრთხეს მის არსებობას, ის ძირითადად ფოკუსირებულია პოტენციური მეტოქეების თავდასხმით შესაძლებლობებზე და არა მათ განზრახვებზე. როგორც ზემოთ აღნიშნა, განზრახვები საბოლოოდ შეუცნობადია, ამიტომაც სახელმწიფოებმა, რომლებსაც თვითგადარჩენა ადარდებთ, ყველაზე უარესი ვარაუდები უნდა გამოთქვან თავიანთ მეტოქეთა განზრახვების შესახებ. თუმცა შესაძლებლობები არა მარტო შეიძლება გაიზომოს, არამედ მათ აგრეთვე შეიძლება განსაზღვრონ, არის თუ არა მეტოქე სახელმწიფო სერიოზული საფრთხე. მოკლედ რომ ითქვას, დიდი სახელმწიფოები აბალანსებენ შესაძლებლობებს და არა განზრახვებს.

დიდი სახელმწიფოები ამკარად აბალანსებენ უძლეველი სამხედრო ძალების მქონე სახელმწიფოებს, ვინაიდან ამგვარი თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა ხელშესახები საფრთხეა მათი გადარჩენისთვის. მაგრამ დიდი სახელმწიფოები, აგრეთვე, დიდ ყურადღებას აქცევენ იმას, თუ რამდენად ფარულ ძალას ფლობენ მეტოქე სახელმწიფოები, ვინაიდან მდიდარ და ხალხმრავალ სახელმწიფოებს შეუძლიათ შექმნან და ქმნიან კიდევ ძლიერ არმიებს. ამგვარად, დიდი სახელმწიფოები ისწრაფვიან, რომ დააშინონ მრავალრიცხოვანი მოსახლეობისა და სწრაფად მზარდი ეკონომიკების მქონე სახელმწიფოები, იმ შემთხვევაშიც, თუკი ამ სახელმწიფოებს თავიანთი სიმდიდრე სამხედრო ძლიერებად არ უქცევიათ.

3. სახელმწიფო მიზნების იერარქია

ჩემი თეორიის მიხედვით, გადარჩენა დიდი სახელმწიფოების ნომერი პირველი მიზანია. თუმცა პრაქტიკაში სახელმწიფოები ისეთ მიზნებსაც ახორციელებენ, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება. მაგალითად, დიდი სახელმწიფოები უცვლელად ეძებენ უფრო დიდ ეკონომიკურ კეთილდღეობას, რათა აამაღლონ თავიანთი მოქალაქეების შეძლება. ისინი ზოგჯერ ცდილობენ, ხელი შეუწყონ კონკრეტულ იდეოლოგიას უცხო ქვეყნებში, როგორც ცივი ომის დროს ხდებოდა, როდესაც შეერთებული შტატები ცდილობდა დემოკრატიის გავრცელებას მთელ მსოფლიოში, ხოლო საბჭოთა კავშირი ცდილობდა კომუნისმის გასაღებას. ეროვნული გაერთიანება კიდევ ერთი მიზანია, რომელიც ზოგჯერ მოტივაციას აძლევს სახელმწიფოებს, როგორც ეს მოხდა პრუსიისა და იტალიის შემთხვევაში მეცხრამეტე საუკუნეში და გერმანიის შემთხვევაში ცივი ომის შემდეგ. დიდი სახელმწიფოები, აგრეთვე, პერიოდულად ცდილობენ, ხელი შეუწყონ ადამიანის უფლებებს გლობალური მასშტაბით. სახელმწიფოები შესაძლოა ახორციელებდნენ ნებისმიერს ამ

მიზნებიდან, ასევე, მრავალ სხვა მიზანს, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება.

თავდასხმითი რეალიზმი უდავოდ აღიარებს, რომ დიდი სახელმწიფოები შესაძლოა მისდევდნენ ამ მიზნებს, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, მაგრამ ის მცირედს ამბობს მათ შესახებ, თუ არ ჩავთვლით ერთ მნიშვნელოვან საკითხს, სახელდობრ, რომ სახელმწიფოები შეიძლება მისდევდნენ მათ, რამდენადაც საჭირო ქცევა არ უპირისპირდება ძალთა ბალანსის ლოგიკას, რაც ხშირად სინამდვილეა. რეალურად, ამ მიზნების განხორციელება, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, ზოგჯერ ავსებს შედარებითი ძალისთვის ნადირობას. მაგალითად, ნაციონალ-სოციალისტური გერმანია აღმოსავლეთ ევროპაში ფართოდებოდა როგორც იდეოლოგიური, ისე რეალისტური მიზნებით, ხოლო ზესახელმწიფოები ცივი ომის დროს ერთმანეთს მსგავსი მიზნებით ეჯიბრებოდნენ. გარდა ამისა, მეტი ეკონომიკური კეთილდღეობა უცვლელად ნიშნავს მეტ სიმდიდრეს, რასაც მნიშვნელოვანი შედეგი აქვს უსაფრთხოებისთვის, ვინაიდან სიმდიდრე სამხედრო ძალის საფუძველია. მდიდარ სახელმწიფოებს შეუძლიათ ჰქონდეთ ძლიერი სამხედრო ძალები, რომლებიც სახელმწიფოს თვითგადარჩენის პერსპექტივებს ამალვებს. როგორც პოლიტიკური ეკონომისტი იაკობ ვინერი აღნიშნავდა ორმოცდაათ წელინადზე მეტი ხნის წინ, „მუდმივი ჰარმონია“ არსებობს სიმდიდრესა და ძალას შორის. ეროვნული გაერთიანება კიდევ ერთი მიზანია, რომელიც ჩვეულებრივ ავსებს ძალის შექმნას. მაგალითად, გაერთიანებული გერმანული სახელმწიფო, რომელიც 1871 წელს შეიქმნა, უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე პრუსიის სახელმწიფო, რომელიც მან ჩაანაცვლა.

ზოგჯერ იმ მიზნების განხორციელებას, რომლებიც არ უკავშირდება უსაფრთხოებას, თითქმის არანაირად არ აქვს გავლენა ძალთა ბალანსზე. ჩვეულებრივ, ამგვარ აღწერას შეესაბამება ჩარევებ იადამიანის უფლებებისთვის, ვინაიდან ისინი მცირე მასშტაბის ოპერაციებია, რომლებიც მცირე ხარჯიანია და დიდი სახელმწიფოების თვითგადარჩენის პერსპექტივებს არ ამცირებს. უკეთესია თუ უარესი, სახელმწიფოებს იშვიათად სურთ სისხლის დაღვრა და სახსრების გაცემა იმისათვის, რომ უცხო მოსახლეობები დაიცვან დიდი მასშტაბის ძალადობებისგან, გენოციდის ჩათვლით. მაგალითად, მიუხედავად მტკიცებებისა, რომ ამერიკის საგარეო პოლიტიკა მორალიზმითაა შთაგონებული, სომალი (1992-93) ერთადერთი შემთხვევაა გასული ასი წლის მანძილზე, სადაც შეერთებული შტატების ჯარისკაცები დახოცეს ბრძოლის დროს ჰუმანიტარულ მისიაზე. ხოლო ამ შემთხვევაში, 1993 წლის ოქტომბერში, სამარცხვინო მეხანძრეობისას თვრამეტი ჯარისკაცის დაღუპვამ ამერიკელი პოლიტიკოსების იმდენად ღრმა ტრავმირება გამოიწვია, რომ მათ დაუყოვნებლივ გამოიყვანეს შეერთებული შტატების ჯარები სომალიდან, შემდეგ კი უარი თქვეს რუანდაში ინტერვენციაზე 1994 წლის გაზაფხულზე, როდესაც ეთნიკურმა ჰუტუმ გენოციდი მოუწყო თავის მეზობელ ტუტსს. ამ გენოციდის შეჩერება შედარებით ადვილი იქნებოდა და ფაქტობრივად ზეგავლენას არ მოახდენდა შეერთებული შტატების პოზიციაზე ძალთა ბალანსში. თუმცა არაფერი გაკეთებულა. მოკლედ

რომ ითქვას, თუმცა კი რეალიზმი არ მოიაზრებს ადამიანის უფლებებისთვის ჩარევებს, ის აუცილებლად არ კრძალავს მათ.

მაგრამ ზოგჯერ იმ მიზნების განხორციელება, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, ეწინააღმდეგება ძალთა ბალანსის ლოგიკას, რომელშიც სახელმწიფოები ჩვეულებრივ რეალიზმის კარნახით მოქმედებენ. მაგალითად, გლობალური მასშტაბით დემოკრატიის გავრცელებისადმი შეერთებული შტატების ვალდებულების მიუხედავად, ის ხელს უწყობდა დემოკრატიულად არჩეული მთავრობების დამხობას და მხარს უჭერდა არაერთ ავტორიტარულ რეჟიმს ცივი ომის დროს, როდესაც ამერიკელი პოლიტიკოსები მიხვდნენ, რომ ამგვარი ქმედებები ხელს უწყობდა საბჭოთა კავშირის შეკავებას. მეორე მსოფლიო ომში ლიბერალურმა დემოკრატებმა გვერდით გასწიეს თავიანთი ანტიპათია კომუნიზმის მიმართ და კავშირი შეკრეს საბჭოთა კავშირთან ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის წინააღმდეგ. „მე არ შემძლია კომუნიზმის მიღება“, აღნიშნავდა ფრანკლინ რუზველტი, მაგრამ ნაციონალ-სოციალიზმის დასამარცხებლად „ეშმაკსაც კი გავუწოდებდი ხელს“. მსგავსადვე, სტალინმა არაერთგზის აჩვენა, რომ როდესაც მისი იდეოლოგიური უპირატესობები ძალასთან დაკავშირებულ მოსაზრებებს ეჯახებოდა, უკანასკნელი იმარჯვებდა ხოლმე. მისი რეალიზმის ყველაზე ვულგარულ მაგალითს თუ მოვიყვანთ, საბჭოთა კავშირმა თავდაუსხმელობის პაქტი დადო ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიასთან 1939 წლის აგვისტოში (სამარცხვინო მოლოტოვი-რიბენტროპის პაქტი) იმ იმედით, რომ ეს შეთანხმება სულ მცირე დროებით მაინც დააკმაყოფილებდა ნაციონალ-სოციალიზმის ტერიტორიულ ამბიციებს აღმოსავლეთ ევროპაში და *ვერმახტს* საფრანგეთისა და გაერთიანებული სამეფოსკენ შეაბრუნებდა. როდესაც დიდი სახელმწიფოები სერიოზულ საფრთხეს ეჯახებიან, მოკლედ რომ ითქვას, ისინი მცირე ყურადღებას აქცევენ იდეოლოგიას, ვინაიდან ალიანსის პარტნიორებს ეძებენ.

უსაფრთხოება, აგრეთვე, ფარავს სიმდიდრეს, როდესაც ეს ორი მიზანი ერთმანეთს ეჯახება, ვინაიდან „თავდაცვა“, როგორც ადამ სმითი წერდა *„ერების სიმდიდრეში“*; „გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სიმდიდრე“. სმითი კარგად აჩვენებს, თუ როგორ იქცევიან სახელმწიფოები, როდესაც იძულებულნი არიან, რომ არჩევანი გააკეთონ სიმდიდრესა და შედარებით ძალას შორის. 1651 წელს, ინგლისმა აამოქმედა ცნობილი სანავიგაციო აქტი, პროტექციონისტური საკანონმდებლო აქტი, რომლის მიზანიც იყო, ზიანი მიეყენებინა ჰოლანდიის ვაჭრობისთვის და საბოლოოდ ჰოლანდიის ეკონომიკის პარალიზება მოეხდინა. საკანონმდებლო აქტი აწესებდა, რომ ინგლისში იმპორტირებული ყველანაირი საქონელი ან ინგლისური გემებით უნდა გადაზიდულიყო, ან იმ ქვეყნის გემებით, რომელმაც პირველმა გამოუშვა ეს საქონელი. ვინაიდან ჰოლანდიელები მცირე ოდენობის საქონელს აწარმოებდნენ, ამგვარი ღონისძიება დიდ ზიანს მიაყენებდა მათ ნაოსნობას, რომელიც მათი ეკონომიკური წარმატების ძირითად კომპონენტს წარმოადგენდა. რასაკვირველია, სანავიგაციო აქტი ზიანს მიაყენებდა ინგლისის ეკონომიკასაც, ძირითადად იმის გამო, რომ ის ინგლისს წაართმევდა თავისუფალი ვაჭრობიდან მიღებულ სარგებელს. „სანავიგაციო აქტი“, წერდა სმითი, „არაა ხელსაყრელი

საგარეო ვაჭრობისთვის, ან იმ სიმდიდრის ზრდისათვის, რომლის მიღებაც მისგან შეიძლება“. მიუხედავად ამისა, სმითი ამ საკანონმდებლო აქტს მიიჩნევდა „ყველაზე ბრძნულად ინგლისის ყველა სავაჭრო რეგულაციიდან“, ვინაიდან მან მეტი ზარალი მიაყენა ჰოლანდიის ეკონომიკას, ვიდრე ინგლისის ეკონომიკას, ხოლო მეჩვიდმეტე საუკუნის შუა ხანებში ჰოლანდია იყო „ერთადერთი საზღვაო სახელმწიფო, რომელსაც შეიძლებოდა საფრთხე შეექმნა ინგლისის უსაფრთხოებისთვის“.

4. მსოფლიო წესრიგის შექმნა

ზოგჯერ ამტკიცებენ, რომ დიდი სახელმწიფოები შეიძლება გასცდნენ რეალისტურ ლოგიკას ერთობლივი მუშაობით, რომ შექმნან საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ხელს უწყობს მშვიდობას და სამართლიანობას. როგორც ჩანს, მსოფლიო მშვიდობას შეუძლია მხოლოდ გაზარდოს სახელმწიფოს კეთილდღეობა და უსაფრთხოება. ამერიკის პოლიტიკურმა ლიდერებმა მნიშვნელოვანი სამსახური გაუწიეს ამგვარ არგუმენტს მეოცე საუკუნის განმავლობაში. მაგალითად, 1993 წლის სექტემბერში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში პრეზიდენტმა კლინტონმა აუდიტორიას განუცხადა, რომ „48 წლის წინ ამ ორგანიზაციის დაბადებისას... მრავალი ერიდან ნიჭიერი ლიდერების თაობამ ნაბიჯი გადადგა წინ მსოფლიოს ძალისხმევათა ორგანიზებისთვის უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის სახელით... ახლა ისტორია უფრო დიდ შესაძლებლობას გვაძლევს... მოდით, მივიღოთ გადაწყვეტილება, რომ მეტზე ვიოცნებებთ... მოდით, დავრწმუნდეთ, რომ მსოფლიო, რომელსაც ჩვენს შვილებს გადავცემთ, უფრო ჯანსაღი, უფრო უსაფრთხო და უფრო მდიდარია, ვიდრე მსოფლიო, რომელშიც დღეს ვცხოვრობთ“.

ასეთი რიტორიკის მიუხედავად, დიდი სახელმწიფოები არ მუშაობენ ერთობლივად, რომ ხელი შეუწყონ მსოფლიო წესრიგს საკუთარი ინტერესის გამო. პირიქით, თითოეული ცდილობს, გაზარდოს თავისი წილი მსოფლიო ძალისა, რომელიც, სავარაუდოდ, სტაბილური საერთაშორისო წესრიგის შექმნისა და განმტკიცების მიზანს შეეჯახება. ეს არ ნიშნავს იმის თქმას, რომ დიდი სახელმწიფოები არასდროს ისახავენ მიზნად, რათა ხელი შეუშალონ ომებს და დაიცვან მშვიდობა. პირიქით, ისინი ბევრს მუშაობენ, რომ შეაჩერონ ომები, რომლებშიც ისინი სავარაუდოდ მსხვერპლი იქნებოდნენ. ასეთ შემთხვევებში, თუმცა სახელმწიფოს ქცევა დიდწილად შედარებითი ძალის შესახებ ვიწრო გათვლებით წარმართება და არა სახელმწიფოს ინტერესებისგან დამოუკიდებელი მსოფლიო წესრიგის აშენების ვალდებულებით. მაგალითად, შეერთებულმა შტატებმა უზარმაზარი რესურსები გაიღო საბჭოთა კავშირის შესაკავებლად, რათა ომი არ წამოეწყო ევროპაში ცივი ომის დროს, არა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით მშვიდობის ხელშეწყობისადმი გარკვეული ღრმად ფესვგადგმული ვალდებულების გამო, არამედ იმიტომ, რომ ამერიკელი ლიდერები შიშობდნენ, საბჭოთა გამარჯვება სახიფათო ცვლილებას გამოიწვევდა ძალთა ბალანსში.

კონკრეტული საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ნებისმიერ დროს მოქმედებს, ძირითადად სისტემის დიდი სახელმწიფოების ეგოისტური ქცევის პროდუქტია. სხვა

სიტყვებით რომ ვთქვათ, სისტემის კონფიგურაცია დიდი სახელმწიფოების უსაფრთხოებისთვის კონკურენციის უნებლიე შედეგია და არა მშვიდობის დასამყარებლად ერთად მოქმედი სახელმწიფოების შედეგი. ევროპაში ცივი ომის წესრიგის დამყარება კარგად აჩვენებს ამ საკითხს. არც საბჭოთა კავშირს და არც შეერთებულ შტატებს ჰქონია მისი დამყარების მიზანი და არც ერთობლივად უმუშავიათ მის შესაქმნელად. სინამდვილეში, თითოეული ზესახელმწიფო ბევრს მუშაობდა ცივი ომის ადრეულ წლებში იმისათვის, რომ ძალაუფლება მოეპოვებინა მეორის ხარჯზე, იმავდროულად კი ხელს უშლიდა მეორეს იმავეს გაკეთებაში. სისტემა, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპაში გამოჩნდა, ზესახელმწიფოებს შორის უსაფრთხოებისთვის ძლიერი კონკურენციის დაუგეგმავი შედეგი იყო.

თუმცა კი ზესახელმწიფოთა ძლიერი მეტოქეობა ცივ ომთან ერთად დასრულდა 1990 წელს, რუსეთსა და შეერთებულ შტატებს არ უმუშავიათ ერთობლივად ევროპაში ამჟამინდელი წესრიგის დასამყარებლად. მაგალითად, შეერთებულმა შტატებმა უარყო რუსეთის არაერთი წინადადება, რომ ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია ექციათ ევროპის უსაფრთხოების მთავარ მაორგანიზებელ სვეტად (შეერთებული შტატების მიერ დომინირებული NATO-ს ჩანაცვლებით). გარდა ამისა, რუსეთი ძლიერ ეწინააღმდეგებოდა NATO-ს გაფართოებას, რასაც სერიოზულ საფრთხედ მიიჩნევდა რუსეთის უსაფრთხოებისთვის. თუმცა, იმის შეგნებით, რომ რუსეთის სისუსტე გამორიცხავდა ნებისმიერი სახის შურისძიებას, შეერთებულმა შტატებმა უარყო რუსეთის ინტერესები და უბიძგა NATO-ს, ახალ წევრებად მიეღო ჩეხეთის რესპუბლიკა, უნგრეთი და პოლონეთი. რუსეთი, აგრეთვე, ეწინააღმდეგებოდა შეერთებული შტატების პოლიტიკას ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე გასულ ათწლეულში, განსაკუთრებით NATO-ს 1999 წლის ომს იუგოსლავიის წინააღმდეგ. კვლავაც შეერთებულმა შტატებმა მცირე ყურადღება მიაქცია რუსეთის ინტერესებს და ისეთი ნაბიჯები გადადგა, რომლებსაც საჭიროდ მიიჩნევს ამ არასტაბილურ რეგიონში მშვიდობის დასამყარებლად. და ბოლოს, აღსანიშნავია, რომ რუსეთი უსიცოცხლოა იმისათვის, რომ ხელი შეუშალოს შეერთებულ შტატებს ასეთ სისტემაში, თუკი ეს ტექნოლოგიურად შესაძლებელია.

რასაკვირველია, დიდი სახელმწიფოების მეტოქეობა ზოგჯერ სტაბილურ საერთაშორისო წესრიგს მოიტანს, როგორც ცივი ომის დროს მოხდა. მიუხედავად ამისა, დიდი სახელმწიფოები გააგრძელებენ შესაძლებლობების გამოძებნას, რათა მსოფლიო ძალის თავიანთი წილი გაზარდონ, ხოლო თუ ხელსაყრელი ვითარება შეიქმნება, ისინი ძირს გამოუთხრიან ამ სტაბილურ წესრიგს. წარმოიდგინეთ, რაოდენ ბევრს მუშაობდა შეერთებული შტატები 1980-ანი წლების ბოლოს იმისათვის, რომ დაესუსტებინა საბჭოთა კავშირი და დაერღვია სტაბილური წესრიგი, რომელიც ევროპაში შეიქმნა ცივი ომის ბოლო პერიოდში. რასაკვირველია, სახელმწიფოები, რომლებიც ძალის დაკარგვის პირას არიან, იმუშავებენ, რომ შეაკავონ აგრესია და დაიცვან არსებული წესრიგი. მაგრამ მათი მოტივები ეგოისტური იქნება, რომლებიც ძალთა ბალანსის ლოგიკის ირგვლივ ტრიალებს, და არა მსოფლიო მშვიდობისადმი ვალდებულების გარშემო.

დიდი სახელმწიფოები ორი მიზეზის გამო ვერ აიღებენ საკუთარ თავზე მშვიდობიანი მსოფლიო წესრიგის დამყარებისადმი ვალდებულებას. პირველი, სავარაუდოდ სახელმწიფოები ვერ შეთანხმდებიან მშვიდობის მხარდაჭერის საერთო ფორმულაზე. რასაკვირველია, საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევრებს არასდროს მიუღწევიათ კონსენსუსისთვის იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორი უნდა იყოს პროგრამა. ფაქტობრივად, ჩანს, რომ ომისა და მშვიდობის გამომწვევ მიზეზებზე იმდენი თეორია არსებობს, რამდენი მეცნიერიც შეისწავლის ამ თემას. მაგრამ რაც უფრო მნიშვნელოვანია, პოლიტიკოსები ვერ თანხმდებიან იმაზე, თუ როგორ შექმნან სტაბილური მსოფლიო. მაგალითად, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ პარიზის საზავო კონფერენციაზე მნიშვნელოვანმა აზრთა სხვადასხვაობამ იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ უნდა შექმნილიყო სტაბილურობა ევროპაში, დაპირისპირება გამოიწვია ჟორჟ კლემენსოს, დევიდ ლოიდ ჯორჯსა და ვუდრო უილსონს შორის. განსაკუთრებით კლემენსო მოითხოვდა მტკიცედ, რომ მკაცრი პირობები დაეკისრებინათ გერმანიისთვის რაინის ოლქთან დაკავშირებით, ვიდრე ლოიდ ჯორჯი ან უილსონი, იმ დროს, როდესაც ლოიდ ჯორჯი მკაცრი ღონისძიებების მიღების მომხრე იყო გერმანიის რეპარაციებზე. მოულოდნელი არ ყოფილა, რომ ვერსალის ხელშეკრულებამ მცირედით შეუწყო ხელი ევროპის სტაბილურობას.

გარდა ამისა, გავიხსენოთ ამერიკის წარმოდგენა იმაზე, თუ როგორ მიეღწია სტაბილურობისთვის ევროპაში ცივი ომის ადრეულ პერიოდში. 1950-ანი წლების დასაწყისში არსებობდა სტაბილური და მტკიცე სისტემის ძირითადი ელემენტები. მათ რიცხვში შედიოდა გერმანიის გაყოფა, ამერიკის სახმელეთო ძალების განლაგება დასავლეთ ევროპაში საბჭოთა თავდასხმის შესაკავებლად და იმის უზრუნველყოფა, რომ დასავლეთ გერმანია არ შეეცდებოდა ბირთვული იარაღის განვითარებას. თუმცა ტრუმენის ადმინისტრაციის მაღალჩინოსნები ვერ თანხმდებოდნენ იმაზე, იქნებოდა თუ არა გაყოფილი გერმანია მშვიდობის ან ომის წყარო. მაგალითად, ჯორჯ კენანს და პოლ ნიცს, რომლებსაც მნიშვნელოვანი პოზიციები ეკავათ სახელმწიფო დეპარტამენტში, სჯეროდათ, რომ გაყოფილი გერმანია არასტაბილურობის წყარო იქნებოდა, ხოლო სახელმწიფო მდივანი დინ აჩესონი მათ არ ეთანხმებოდა. 1950-ან წლებში, პრეზიდენტი ეიზენჰაუერი შეეცადა, დაესრულებინა ამერიკის ვალდებულება დასავლეთ ევროპის დაცვაში და ბირთვული შემაკავებლით აღეჭურვა დასავლეთ გერმანია. ამ პოლიტიკამ, რომელიც სრულად არასდროს ყოფილა მიღებული, მიუხედავად ამისა, მნიშვნელოვანი არასტაბილურობა გამოიწვია ევროპაში, ვინაიდან პირდაპირ განაპირობა 1958-59 წლების და 1961 წლის ბერლინის კრიზისები.

მეორე, დიდი სახელმწიფოები გვერდით ვერ გასწევენ ძალასთან დაკავშირებულ მოსაზრებებს და ვერ იმუშავებენ საერთაშორისო მშვიდობის ხელშეწყობისთვის, ვინაიდან ისინი ვერ იქნებიან დარწმუნებულნი, რომ მათი მცდელობები წარმატებას მოიტანს. თუკი მათი ძალისხმევა ჩაფლავდება, მათ სავარაუდოდ დიდი ფასის გადახდა მოუწევთ ძალთა ბალანსის უგულვებელყოფის გამო, ვინაიდან თუკი აგრესორი კართან გამოჩნდება, პასუხი არ იქნება განგაშის ზარების შემდეგ. ესაა რისკი, რომლის განევაც ცოტა სახელმწიფოს სურს. ამიტომაც, სიფრთხილე

კარნახობთ, რეალისტური ლოგიკის შესაბამისად მოიქცნენ. აზროვნების ამგვარი ხაზი ხსნის, თუ დაბადებისთანავე უცვლელად რატომ სამარდება კოლექტიური უსაფრთხოების სქემები, რომლებიც მოუწოდებს სახელმწიფოებს, გვერდით გასწიონ ძალთა ბალანსთან დაკავშირებული ვინრო ინტერესები და ამის ნაცვლად, საერთაშორისო საზოგადოების უფრო ფართო ინტერესების შესაბამისად იმოქმედონ.

5. თანამშრომლობა სახელმწიფოებს შორის

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობიდან შესაძლოა დაასკვნან, რომ ჩემი თეორია არ უშვებს დიდ სახელმწიფოებს შორის რაიმე სახის თანამშრომლობას. მაგრამ ასეთი დასკვნა მცდარი იქნებოდა. სახელმწიფოებს შეუძლიათ ითანამშრომლონ, თუმცა თანამშრომლობის მიღწევა ზოგჯერ რთულია, მისი შენარჩუნება კი ყოველთვის ძნელია. ორი ფაქტორი აბრკოლებს თანამშრომლობას. შედარებითი მოგებისა და თაღლითობის ინტერესი. საბოლოოდ, დიდი სახელმწიფოები ფუნდამენტურად კონკურენციულ მსოფლიოში ცხოვრობენ, სადაც ერთმანეთს რეალურ, ან სულ მცირე, პოტენციურ, მტრებად განიხილავენ და ამიტომაც, ძალის შექენას ესწრაფვიან ერთმანეთის ხარჯზე.

ნებისმიერმა ორმა სახელმწიფომ, რომლებსაც განზრახული აქვთ თანამშრომლობა, უნდა გაითვალისწინოს, თუ როგორ განაწილდება მათ შორის სარგებელი ან მოგება. მათ შეიძლება იფიქრონ გაყოფაზე აბსოლუტური ან შედარებითი მოგების პირობებში. აბსოლუტური მოგებით, თითოეული მხარე დაინტერესებულია საკუთარი სარგებლის გაზრდით და ნაკლებად ზრუნავს იმაზე, თუ რამდენს იღებს ან კარგავს მეორე მხარე ამ საქმეში. თითოეული მხარე მეორეზე ზრუნავს მხოლოდ იმდენად, რომ მეორე მხარის ქცევა გავლენას ახდენს მაქსიმალური სარგებლის მიღების პერსპექტივებზე. მეორე მხრივ, შედარებითი მოგებით თითოეული მხარე არა მარტო საკუთარ ინდივიდუალურ მოგებას ითვალისწინებს, არამედ იმასაც, თუ რაოდენ კარგად იმყოფება, მეორე მხარესთან შედარებით.

ვინაიდან დიდ სახელმწიფოებს ძლიერ ადარდებთ ძალთა ბალანსი, მათი აზროვნება შედარებით მოგებაზეა ორიენტირებული, როდესაც სხვა სახელმწიფოებთან თანამშრომლობაზე ფიქრობენ. რასაკვირველია, თითოეული სახელმწიფო ცდილობს, გაზარდოს თავისი აბსოლუტური მოგება. კვლავაც, სახელმწიფოსთვის უფრო მნიშვნელოვანია, დარწმუნდეს, რომ არ აკეთებს უარესს და შესაძლოა უკეთესს, ვიდრე მეორე სახელმწიფო ნებისმიერ შეთანხმებაში. თუმცა თანამშრომლობის მიღწევა უფრო რთულია, როდესაც სახელმწიფოები მეტადრე თანხმდებიან შედარებითი მოგებაზე, ვიდრე აბსოლუტურ მოგებაზე. სწორედ ამიტომაც, რომ სახელმწიფოები, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან აბსოლუტური მოგებით, უნდა დარწმუნდნენ, რომ თუკი ნამცხვარი იზრდება, ისინი სულ მცირე ამ ზრდის გარკვეულ ნილს მიიღებენ, ხოლო სახელმწიფოები, რომლებსაც შედარებითი მოგება აღელვებთ, დიდ ყურადღებას უნდა აქცევდნენ იმას, თუ როგორ ნაწილდება ნამცხვარი, რაც თანამშრომლობის მცდელობებს ართულებს.

თანამშრომლობას თაღლითობის ინტერესებიც აბრკოლებს. დიდი სახელმწიფოები ხშირად უხალისოდ შედიან თანამშრომლობის შეთანხმებებში იმ შიშით, რომ მეორე მხარე ითაღლითებს შეთანხმებაში და მნიშვნელოვან უპირატესობას მიიღებს. ამგვარი ინტერესი განსაკუთრებით მწვავეა სამხედრო სფეროში, რაც „განდგომილების განსაკუთრებულ საფრთხეს“ იწვევს, ვინაიდან სამხედრო შეიარაღების ბუნება ძალთა ბალანსში სწრაფი ცვლილებების შესაძლებლობას იძლევა. ასეთმა განვითარებამ შესაძლოა შესაძლებლობის ფანჯარა გაუხსნას სახელმწიფოს, რომელიც თაღლითობს, რათა გადამწყვეტი დარტყმა მიაყენოს თავის მსხვერპლს.

თანამშრომლობის წინაშე არსებული ამგვარი ბარიერების მიუხედავად, დიდი სახელმწიფოები თანამშრომლობენ რეალურ სამყაროში. ძალთა ბალანსის ლოგიკა ხშირად უბიძგებს დიდ სახელმწიფოებს, შექმნან ალიანსები და ითანამშრომლონ საერთო მტრების წინააღმდეგ. მაგალითად, გაერთიანებული სამეფო, საფრანგეთი და რუსეთი მოკავშირეები იყვნენ გერმანიის წინააღმდეგ პირველ მსოფლიო ომამდე და მის დროს. დიდი სახელმწიფოები ხშირად თანამშრომლობდნენ ამ პერიოდში, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია მათთვის, 1914 წლის 1 აგვისტოს ომი წამოეწყოთ. შეერთებული შტატები და საბჭოთა კავშირიც თანამშრომლობდნენ მნიშვნელოვანწილად მეორე მსოფლიო ომის დროს, მაგრამ ამ თანამშრომლობას ხელი არ შეუშლია ცივი ომის დაწყებისთვის მას შემდეგ, რაც გერმანია და იაპონია დამარცხდნენ. ალბათ ყველაზე საკვირველია, რომ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სამხედრო თანამშრომლობა არსებობდა ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიას და საბჭოთა კავშირს შორის ორი წლის განმავლობაში, ვიდრე *ვერმახტი* თავს დაესხმოდა წითელ არმიას. ვერავითარი თანამშრომლობა მოსპობს უსაფრთხოებისთვის კონკურენციის გაბატონებულ ლოგიკას. ნამდვილი მშვიდობა, ანუ მსოფლიო, სადაც სახელმწიფოები არ ეჯიბრებიან ერთმანეთს ძალაუფლებისთვის, არაა შესაძლებელი, სანამ სახელმწიფოთა სისტემა ანარქიული რჩება.

6. დასკვნა

რომ შევაჯამოთ, ჩემი არგუმენტი ისაა, რომ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურა, და არა ინდივიდუალური დიდი სახელმწიფოების ცალკეული მახასიათებლები, უბიძგებს მათ, იფიქრონ და იმოქმედონ აგრესიულად და ესწრაფონ ჰეგემონიას. მე არ ვეთანხმები მორგენტაუს მტკიცებას, რომ სახელმწიფოები უცვლელად იქცევიან აგრესიულად, ვინაიდან მათ აქვს ძალის ნება, რომელიც მათთვის თანდაყოლილია. ნაცვლად ამისა, მივიჩნევ, რომ დიდ სახელმწიფოთა ქცევის უკან არსებული პრინციპული მოტივი გადარჩენაა. თუმცა ანარქიაში გადარჩენის სურვილი სახელმწიფოებს უბიძგებს, აგრესიულად მოიქცნენ. ჩემი თეორია სახელმწიფოებს არ ჰყოფს მეტად ან ნაკლებად აგრესიულებად მათი ეკონომიკური ან პოლიტიკური სისტემების საფუძველზე. თავდასხმითი რეალიზმი მხოლოდ მცირეოდენ ვარაუდებს იძლევა დიდი სახელმწიფოების შესახებ, ეს ვარაუდები კი თანაბრად მიესადაგება ყველა დიდ სახელმწიფოს. გარდა განსხვავებებისა იმ საკითხში, თუ

რამხელა ძალას ფლობს თითოეული სახელმწიფო, თეორია ყველა სახელმწიფოს ერთნაირად მიემართება.

მე ახლა წარმოვადგინე ლოგიკა, რომელიც ხსნის, რატომ ცდილობენ სახელმწიფოები რაც შეიძლება მეტი ძალის შექმნას თავიანთ მეტოქეებზე. თუმცა მე მცირედი ვთქვი ამ განზრახვის საგანზე, რომელიც თავად ძალაა. ეს დეტალურადაა განხილული ჩემს უახლეს ნიგნში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკის შესახებ.